

Zuzana Timčíková

Potulky imagináciami (Jiří Austerlitz v Bratislave)

Najnovšou inscenáciou Bábkového divadla v Bratislave je *Hugov svet* – výsledok historicky prvej spolupráce domácich tvorcov s českým režisérom Jiřím Adámkom Austerlitzom. Ten, nadväzujúc na úspešné detské tituly *Libozvuky* a *Tramtárie* v pražskom divadle Minor, predstavil čaro svojej divadelnej poetiky aj najmladšej generácii bratislavského divadelného publika.

Zaujímavý je už samotný materiál, ktorým sa Adámek ako autor libreta a režisér inšpiroval. Ide o skutočné zápisky dnes šesťročného Huga z Pezinku, ktorý v štyroch rokoch dostal písací stroj a naučil sa ho používať. Z autentickej reflexie fantazijného sveta mysle malého chlapca, dotvorenej autorským vkladom tvorcov inscenačného tímu, Adámek komponuje príbeh postavený na veľmi jednoduchej schéme základných situácií. Heslovité literárne rozprávanie podriaďuje obrazu ako takému a pútavá je preto viac forma než samotný obsah. Hugo, ktorý má v inscenácii takmer šesť rokov, sa sám vyberie na prechádzku a na svojich potulkách čelí nezvyčajným zážitkom. Stáva sa svedkom toho, ako sa z vajíčka vyliadne vtáčik, ktorému vzápätí veľký holub vyzobe krmivo. Stretáva žabu, slona, svojich dvoch kamarátov či líšku, ktorá pomáha Hugovi zrekapitulovať si, čo zažil, a potom ho pozýva k sebe domov. Malý chlapec pozoruje pochodujúcich vojakov aj motorkára počas jazdy, pričom sám túži po ceste motorkou do Austrálie a sníva o stretnutí s mimozemšťanmi, ktorí sa mu napokon aj zjavujú.

Napriek tomu, že autor pracuje predovšetkým s jednoduchými, avšak významovo jasnými vetami, dokáže sa s jazykom básnicky vyhrať; libreto má skôr lyrický než dramatický charakter. Adámek narába s voľným i viazaným veršom, ale aj prvkami hovorenej reči, najmä keď Hugo vedie dialóg s niektorou z postáv. Využíva princíp opakovania veršov idúcich po sebe v plne identickom znení, prípadne sa v ďalších riadkoch opakuje len nejaká časť alebo jedno konkrétne slovo z predchádzajúcich viet, ktoré zároveň dopĺňa o ďalšie frázy dodávajúce celej strofe nový význam. Rafinovane sa pohráva so stavbou verša a pozíciou slova aj v tej najjednoduchšej vete.

Rozprávanie o malom chlapcovi, ktorý sa počas prechádzky stratil, sa začína zborovou recitáciou:

*„Hugo šiel Huginko šiel
Hugo šiel Huginko šiel
Hugo šiel prvýkrát šiel
Huginko šiel sám šiel*

*šiel sám prvýkrát sám
prvýkrát prvý krát prvý krát sám
Hugo sám šiel sám prvýkrát sám
šiel Huginko šiel prvýkrát šiel.“*

Členom súboru bratislavského bábkového divadla sa darí vytvoriť teleso, ktorého živosť závisí na precíznej spolupráci jednotlivých článkov a dynamických variáciách voicebandovej prezentácie textu. Recitujú unisono, striedavo, polyfónne alebo zámerne nekoordinovane jeden cez druhého, keď sa význam vypovedaného mierne deštruuje.

Azda najviac pôsobivo znie práve viachlasný prednes, keď začne jeden alebo dvaja herci stojaci v strede scény za mikrofónom a nimi prednesené verše v rovnakom rytme a tóne postupne preberajú aj ďalší, akoby sa priestorom šírila ozvena. Veľmi citlivo a bez zbytočne preexponovaného výrazu nachádzajú osobité hlasové prostriedky pre zdôraznenie dramaticky napätých situácií. Keď napríklad vtáčika vyplaší veľký holub a chce mu zjesť krmivo, účinkujúci hrubým a nižšie položeným hlasom priam rapovo spievajú repliku „*daj zob, daj – len mne! Len mne!*“ Tajomne vyslovované „*Nevieme nevieme kde sa čo príhodi/ nevieme nevieme čo sa bude diať*“ zaznieva ako refrén; často na konci alebo začiatku obrazu, kedy herci stíšeným hlasom a so zvedavým výrazom v tvári naznačujú atmosféru blížaceho sa dobrodružstva

Hľadisko je v inscenácii prenesené na javisko, a tak sa publikum v intímne vytvorenej atmosfére ocitá v blízkom kontakte s aktérmi. Aby tvorcovia doslova ponorili diváka do fantazijnej mysle hlavného hrdinu, základ priestorového riešenia predstavuje päť menších okrúhlych stolíkov (osvetľovaných stojacimi lampami), okolo ktorých sa usádzajú deti (aj poniektorí dospelí diváci). Pri každom stole sedí aj herec alebo herečka a sprevádza „svoju“ skupinku divákov príbehom, ktorý sa týmto spôsobom násobí do simultánnej akcie s identickou scénografickou výbavou (aktéri sa okrem toho v príbehu predstavenia pri stolíkoch striedajú). Konštrukcia stolíkovej dosky je navrhnutá tak, aby herci mohli variabilne znázorňovať zmeny miest, na ktorých sa Hugo ocitá. Obsahuje v sebe zakryté výrezy v rôznych tvaroch, ktoré účinkujúci postupne v nadväznosti na ďalšie príbehové situácie odkrývajú a odhaľujú nimi nové „zákutia“. Napríklad vyklopením menšieho kruhového výseku v doske stola vzniká otvor ako jazero, v ktorom si vodník máča nohy. Prechod noci do nového dňa je zas zobrazovaný zakrútením stolíka, ako keď sa zem otáča okolo svojej osi. Dejové posuny sú vyjadrené aj výmenou obrusov; biele prestieranie zdobí stôl počas Hugovej návštevy u líšky, plátno s abstraktným vzorom evokuje akýsi plán mesta, do ktorého sa Hugo s kamarátmi vyberú na výzvedy, a biele čiary na čiernom podklade znázorňujú pôdorys cesty, na ktorej jazdí motorkár (herci s prilbami na hlavách vydávajúci zvuky idúcej motorky jazdia po stole s ozubeným kolieskom). Celkovo sa v scénografickom riešení uplatňuje zmysel pre detail a drobné prvky realistického prístupu sa tu miešajú s abstrakciou, veľkou mierou znakovosti a metafory.

čaro momentu Huga predstavuje miniatúrny, približne štvorcentimetrový panáčik s modrou čiapkou na hlave, zatiaľ čo jeho kamaráti Marián a Kristián sú naznačení dvoma pletenými čiapkami – zelenou a oranžovou. Mnohé zvieratká, ktoré Hugo na svojich potulkách stretáva, sa podobajú na klasické drevené hračky (modrý slon v okrúhlom tvare, zelená gumená žaba, panák vojaka pripomínajúci cínového vojačika z Andersenovej rozprávky) či dekoratívne, remeselne vyrábané predmety (vtáky, ktoré sa veľkosťou i tvarom podobajú svojim predobrazom či skôr ich rozprávkovým verziám). Postava líšky je rafinovane vyobrazená väčším oranžovým pierkom, ktoré Hugo doslova zaveje mimo mesta do jej domu v lese. Herci tu odkryjú menší obdĺžnikový výrez v stolovej doske a na zelenom povrchu sa zrazu vyníma do najmenšieho detailu prepracovaný malý domček ako z rozprávky, z ktorého okien preniká von svetlo.

Estetická stránka jednotlivých objektov ide ruka v ruke s ich funkčnosťou; tvorcovia s nimi pracujú veľmi vynaliezavo a aj pomerne jednoduché nápady prinášajú vo výsledku pôsobivú alebo s nadhľadom uchopenú akciu, ktorú ocení nielen malý, ale aj dospelý divák. Napríklad vtáky majú v spodnej časti upevnený klasický drevený štipec na bielizeň. Herci ich týmto jednoduchým spôsobom pripínajú na strechu vtáčej búdky, nastoknutej na hlave herca, ktorý stojac s rozpäťmi rukami zobrazuje rozkonárený strom. Zo štipcov je vyrobené aj telo vodníka. Ten, sediac na okraji stolíka, si v malom otvore zobrazujúcom jazero pohodovo máča nohy a potom, ako Hugo spadne do jazera, ho zavesí na šnúru dole hlavou, akoby nechával vyschnúť kus mokrého oblečenia. Panáčik vojaka s rukami upevnenými na gumičkách na rozkazy zaznievajúce z megafónu robí kliky. Odkazujúc na úradovanie vojenských generálov, s panákom vojaka sa pracuje aj ako s pečiatkou (nasadením spodného nadstavca na bábku). Keď Hugo sleduje pochod vojakov, herci naznačujú hudbu rytmickými údermi pečiatky na dlhý kus papiera, kde sa otláčajú vzory malých vojakov. Na rozdiel od nadšenia a radosti, ktoré Huga sprevádzajú pri stretnutí s jednotlivými postavami, obraz mašínujúcich vojakov v ňom vyvoláva strach a znepokojenie.

Hugovo stretnutie s mimozemšťanmi dáva tvorcom priestor aj pre invenčnosť vo svetelnom dizajne; napríklad keď sa tienidlo lampy zníži k úrovni stola, divák si uvedomí, že svojím tvarom evokuje vesmírne ufo. Kým odkaz vzdialenej mimoplanetárnej civilizácie (naznačený laserovými zelenými lúčmi, ktoré prenikajú celým priestorom) sa trochu prieči doposiaľ komornej intímne budovanej atmosfére, sugestívnejším spôsobom je zobrazený Hugov sen o stretnutí s mimozemskými bytosťami. Na panáčika spiaceho v strede stola sa premieta obraz nočnej oblohy posiatej množstvom hviezd, po ktorej sa pohybuje menšia vesmírna loď.

Vizuálne podmanivé obrazy Hugovho fantazijného sveta zďaleka nevznikajú len vďaka nápaditej hre s objektom, svetlom a výtvarne prepracovanému konceptu, ale aj prostredníctvom celkovej práce s priestorom. Režisér dôkladne buduje mizanscény vo

viacerých plánoch. Situácie animované hercami za stolíkmi spoluvytvárajú ďalší účinkujúci, a to spevom, slovným dopovedaním príbehu, naživo hranou hudbou alebo rôznymi ilustračnými zvukmi: ozývajú sa vojenské rozkazy hlásené do megafónu, žblnkot vody vzniká fúkaním dutou trubicou do vedra s vodou, zvuky slona trúbením do dutej hadice skrútenej v tvare slonieho chobota, rytmus vojenského pochodu dotvára búchanie paličky o stôl a pod. Na scéne sa nachádza viacero menších i väčších hudobných nástrojov – bicie, gitara, gong a jednoduchšie inštrumenty vydávajúce prevažne jemne cinkavé a zvonivé zvuky (triangel, xylofón, píšťalka a i.). Keď zaznie hra na bicie a gitaru, divák má na chvíľu pocit, že sa ocitol na rockovom koncerte a nie detskom predstavení.

Herci spievajú tzv. protestsong – pieseň o tom, ako všetci Hugovi na jeho želania hovoria „neskôr“, pričom on verí, že je dostatočne veľký, aby si plnil prania; kúpil motorku a vycestoval do Austrálie. Herci za všetkými stolíkmi preto postavičku Huga demonštratívne najprv ako protinožca zavesia dole hlavou na tienidlo lampy a potom rebelsky ako rockového speváka na koncerte nechajú skĺznuť po šmýkačke vytvorenej z drevenej šikmo naklonenej dosky.

Hugov svet neprináša žiadny literárne objavný príbeh s veľkým poučným posolstvom. Ide skôr o sled fiktívnych, vo svojej podstate jednoduchých situácií, ktoré sa vďaka invenčným a vtipným divadelným nápadom a precíznej práci s objektom, zvukom aj hlasom menia na magické momenty. Tvorcovia ukazujú, že aj v tom najmenšom a zdanlivo všednom detaile je možné nájsť čaro. Hostovanie českého tvorcu bol z dramaturgického hľadiska jednoznačne dobrý nápad. Jeho poetika, azda s výnimkou divadla Odivo, ktoré experimentuje s postupmi bábkového, objektového, pohybového a fyzického divadla a inklinuje k princípom s posilnenou výtvarnosťou a hudobnou stránkou, totiž nemá na súčasnej slovenskej divadelnej scéne obdobu.

Hugov svet, *libreto a réžia Jiří Austerlitz, dramaturgia Peter Galdík, výprava Veronika Svobodová, hudba a zvukový dizajn Michal Cáb, svetelný dizajn Jan Komárek, Bratislavské bábkové divadlo, premiéra 14.4.2023*

redakce Vladimír Mikulka